

ГАЙДУК К. Ю.,  
здобувач PhD кафедри цивільного права  
(Запорізький національний університет)

УДК 349.6:355.01(477:470-651.1)«2022/2024»  
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.8>

## ЗАХИСТ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ ВІД ПОРУШЕНЬ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу особливостей правового захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля внаслідок порушень збройною агресією РФ проти України. В статті автор виходить з методологічного підходу правового захисту нормативного закріплення права, що не виключає захисту природних прав людини, які не набули своєї формалізації. Доведено, що і здійснення, і захист суб'єктивного права мають ґрунтуватися на чіткій конкретизації змісту відповідного права задля усвідомленого його здійснення і захисту, який має бути нормативно визначеним, адже йдеться про правомочності суб'єкта, їх об'єм та межі здійснення. Обґрунтовано, що право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є особистим немайновим правом особи, а його зміст було розширено з часів прийняття ЦК України і конкретизовано в ст. 293 ЦК України, зокрема, було включено право на безпечні продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту), належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо. Відсутність вичерпності переліку кола відносин дозволила зробити висновок про дозрілість наукового підходу розуміння досліджуваного права як одного із структурних складових права на безпеку, а категорія «довкілля» вийшла за межі категорії «навколишнього природного середовища». Такий підхід потребує нормативного закріплення. В статті, зокрема, розглядається порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля на прикладі руйнування греблі Каховської ГЕС. Автор обґрунтовує, що підставою для захисту порушеного права є факт його порушення. Наявність же матеріальної чи моральної шкоди є підставою для їх відшкодування чи компенсації, що є лише одним із можливих способів захисту порушеного права, закріплених ст. 16 ЦК України. На основі аналізу нормативно-правових актів, якими врегульовано компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації та надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву РФ греблі Каховської ГЕС автор робить висновок щодо права регресу у держави до РФ на основі ст. 1192 ЦК України в частині сплачених компенсацій в першому випадку і необхідність закріплення такого порядку – в другому. Доведено, що національне законодавство та судова практика на основі позиції Верховного Суду України визнають право особи на захист порушених прав внаслідок збройної агресії РФ проти України та містять механізм його захисту на рівні національних судів України. Висловлено позицію щодо необхідності створення міжнародного механізму правового захисту прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ проти України, подібного до механізму міжнародних кримінальних трибуналів.

**Ключові слова:** безпека, право на безпеку, безпечне довкілля, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, збройна агресія, право регресу, довкілля, відшкодування, компенсація, державна допомога захист порушеного права.



**Haiduk K. Yu. Protection of the right to a safe environment against violations by the armed aggression of the Russia against Ukraine**

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the legal protection of the right to an environment safe for life and health as a result of violations by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. In the article, the author starts from the methodological approach of legal protection of normative consolidation of law, which does not exclude the protection of natural human rights that have not acquired their formalization. It has been proven that both the exercise and protection of a subjective right must be based on a clear specification of the content of the corresponding right for the purpose of its conscious exercise and protection, which must be normatively defined, because it is about the powers of the subject, their scope and limits of exercise. It is substantiated that the right to an environment safe for life and health is a personal non-property right of an individual, and its content has been expanded since the adoption of the Central Committee of Ukraine and specified in Art. 293 of the Civil Code of Ukraine, in particular, included the right to safe consumer products (food products and household items), proper, safe and healthy conditions of work, living, education, etc. The lack of exhaustiveness of the list of the circle of relations allowed us to conclude that the scientific approach to understanding the researched right as one of the structural components of the right to security has matured, and the category "environment" has gone beyond the category "surrounding natural environment". Such an approach needs regulatory consolidation. The article, in particular, examines the violation of the right to an environment safe for life and health on the example of the destruction of the Kakhovskaya HPP dam. The author justifies that the fact of its violation is the basis for the protection of the violated right. The presence of material or moral damage is the basis for their compensation or compensation, which is only one of the possible ways of protecting the violated right, enshrined in Art. 16 of the Civil Code of Ukraine. Author makes a conclusion regarding the right of recourse from the state to the Russian Federation on the basis of Art. 1192 of the Civil Code of Ukraine in terms of paid compensations in the first case and the need to consolidate such an order in the second. It has been proven that national legislation and judicial practice, based on the position of the Supreme Court of Ukraine, recognize the right of a person to protect violated rights as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and contain a mechanism for its protection at the level of national courts of Ukraine. A position was expressed regarding the need to create an international mechanism for the legal protection of the rights of persons affected by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, similar to the mechanism of international criminal tribunals.

**Key words:** *safety, right to safety, safe environment, right to an environment safe for life and health, armed aggression, right of recourse, environment, compensation, compensation, state aid, protection of the violated right.*

**Постановка проблеми.** Збройна агресія РФ проти України оголила низку проблем теоретичного та практичного рівнів, серед яких, – питання відшкодування шкоди, завданої діями РФ, зокрема, її ЗС Україні та її населенню. Руйнування внаслідок підриву Каховської ГЕС спричинило паводок, яким було завдано як матеріальної (внаслідок загибелі чи пошкодження майна, зокрема, житла, завдання шкоди здоров'ю людей та навіть їх загибель) так і моральної шкоди населенню, яке проживало вниз по р. Дніпро. Закономірно, що йдеться про порушення окрім майнових прав, права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Його повному та ефективному захисту перешкоджає низка невіршених питань теоретичного та нормативного характеру, зокрема, щодо визначення дефініції «довкілля»



в контексті змісту ст. 50 Конституції України та ст. 293 ЦК України, а також цивільно-правового механізму захисту порушеного права, зокрема, внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС. Держава вжила заходи, спрямовані на захист цивільного населення шляхом прийняття актів, спрямованих на компенсацію шкоди, завданої житлу громадян, а також надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву РФ греблі Каховської гідроелектростанції. Відкритим при цьому залишається питання захисту порушеного права шляхом повного відшкодування збитків, зокрема, шляхом притягнення до відповідальності винної у заподіянні шкоди сторони, – РФ, яка завдала шкоди діями, зумовленими її збройною агресією.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В спеціальній науковій літературі було проведено низку досліджень, спрямованих на вирішення наукового завдання визначення змісту права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та особливостей його здійснення та захисту. Притому, окремі дослідження були орієнтовані на правовий аналіз його як екологічного права, зокрема, С.Б. Булеца *Право особи на безпечне довкілля для життя та здоров'я* (2010), Г.В. Анісімова *Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля* (2018), В.В. Полубатко *«Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля: нормативно-правові засади»* (2018), Д.О. Портний *«Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля»* (2023), суддя Верховного Суду України Г. Вронська *«Право на чисте довкілля та релевантна практика Європейського суду з прав людини з питань охорони довкілля»* (2023), С.О. Болдіжар та В.І. Пішта *«Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля у практиці Верховного Суду»* (2024). Низка досліджень спрямована на більш широкий підхід до визначення змісту права на безпечне для життя та здоров'я довкілля та вихід за межі синонімічності дефініцій «довкілля» та «навколишнє природне середовище», зокрема, М.Г. Герасько *«Захист права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище на теренах України»* (2009), Я.Б. Орловської *«Місце і роль права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля у загальній системі особистих немайнових прав»* (2019), В.В. Корольової *«Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи»* (2022), монографія Л.Б. Васильчук та Ю.М. Бисага *«Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»* (2019), Т.П. Кірієнко *«Еволюція підходів до розуміння поняття «право людини на безпеку»: вітчизняна та зарубіжна доктрина»* (2023), М.М. Пендюра, О.В. Кришевич *«Право людини на безпеку в зарубіжній та вітчизняній історико-правовій думці»* (2023), В.М. Вовк *«Право на безпеку як фундаментальне право людини»* (2024) та ін. Дослідженню проблем здійснення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в умовах воєнного стану було присвячено роботи О. Васильченко *«Право кожного на безпечне навколишнє середовище: відголоски для тимчасово окупованих територій України»* (2018) (досліджуване право розглядається через призму порушення норм екологічного законодавства), К.В. Денисенко *«Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану»* (2024). Проблеми захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану чи збройної агресії РФ проти України належної уваги науковців на рівні цілісного монографічного дослідження приділено не було, що визначає потребу у вирішенні відповідного науково-практичного завдання.

**Постановка мети.** Поставлено мету дослідити особливості правового захисту права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля в умовах збройної агресії РФ проти України.

**Виклад основного матеріалу.** З 1996 р., коли було прийнято Конституцію України, яка в ст. 50 закріпила право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, окрема увага науковців була приділена правовому аналізу цього права, його змісту, особливостям нормативно-правового закріплення в актах спеціального законодавства [1]. Більшість робіт науковців була орієнтована на аналіз змісту права без належної уваги кола відносин, на які поширюються межі здійснення цього права та його об'єму та без належного визначення правомочностей правоволодільця. Поза увагою науковців тривалий час залишалося питання здійснення цього права та його захисту. Попри те, що було досліджено значна кількість



аспектів, які стосуються права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, в тому числі проблемам захисту цього права в контексті практики ЄСПЛ та Верховного Суду України, зокрема, в працях Калишук Л.А. «Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та механізм його захисту в Європейському Суді з прав людини» (2015), С.О. Болдіжар та В.І. Пішта «Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля у практиці Верховного Суду» (2024) та інших науковців, достатньо значна кількість питань не знайшли свого вирішення, а доктриною не було вироблено єдиного підходу до визначення змісту дефініції «довкілля» та «безпечного довкілля», об'єму та меж цього права, особливостей його охорони, здійснення та захисту, особливо у випадку порушення внаслідок збройної агресії РФ проти України. Відсутність чіткого єдиного методологічного підходу до вирішення цих та низки інших питань теоретичного та практичного рівнів породжують ускладнення правореалізації та захисту порушеного права.

Насправді питання досить складне, адже, здебільшого, йшлося про порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в його екологічному (природничому) аспекті. Після розширення об'єму правомочностей шляхом включення до ст. 293 ЦК України частин 3 та 4, якими закріплене право фізичної особи на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту) та на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо, постало питання визнання під довкіллям не лише «навколишнього природного середовища», а й довкілля, створеного людьми [2]. В контексті порушень прав людини збройною агресією РФ проти України постає досить багато питань спорідненого чи суміжного характеру, які потребують своєї належної правової кваліфікації. Так, наприклад, у випадку прильоту ракети чи БПЛА до помешкання людини, який призводить до каліцтва чи загибелі особи, руйнування чи пошкодження його житла та майна, є цілком логічним питання щодо визначення права, яке зазнало порушення та вибору адекватного та відповідного порушенню способу його захисту, здатного захистити (відновити) порушене право. Звичайно, з точки зору цивілістики йдеться про посягання на певне благо (матеріальне та/чи нематеріальне), внаслідок чого завдається відповідна шкода особі. Формально у такому випадку мало б йтися про позадоговірні відносини, відповідно, зобов'язання деліктного характеру (з завдання шкоди), до яких мають застосовуватися положення ч. 1 ст. 1166 ЦК України, згідно якої майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Притому, ЦК України не визначає особливостей відшкодування такої шкоди, ускладненого іноземним елементом. Таким (відповідачем, зобов'язаною особою) може бути і РФ у випадку завдання шкоди ЗС РФ чи представниками органів її державної влади. Формально ЦК України дає відповідь на таке питання в ч. ст. 1172 ЦК України, закріпивши норму, що юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Вбачається, що має місце певна конкуренція норм, адже в ст. 293 ЦК України йдеться про право на безпечне довкілля і не згадується про будь яку шкоду. Тоді виникає закономірне питання щодо правової природи права на безпечне для життя та здоров'я людини довкілля та про природу його порушення. Погодимось з позицією Я.Б. Орловської, яка визначала місце цього права в системі особистих немайнових прав людини: 1) воно базується на загальнолюдському природному праві людини на безпеку, закріпленому в Конституції України та ЦК України; 2) воно нерозривно пов'язане із правом людини на життя та здоров'я; 3) має здебільшого немайновий характер, проте не виключає право людини на відшкодування майнової та моральної шкоди у зв'язку із заподіянням їй шкоди у контексті порушення її права на безпечне довкілля, як біологічному, так і соціальному організмі; 4) воно є невідчужуваним; 5) є елементом еколого-соціального добробуту та безпеки людини, в певній екологічній обстановці під впливом існуючих екологічних загроз, індустріальному та науковому розвитку держави [3, с. 19–20]. Дійсно, на сьогоднішній день право особи на безпеку не набуло свого нормативного закріплення, перебуваючи в зоні природних прав людини.



Щоправда, дійсно, достатньо велика кількість нормативно-правових актів орієнтована на забезпечення безпеки. Тому сприяло закріплення в ст. 3 Конституції України положення, що серед інших благ, безпека визнається найвищою соціальною цінністю в Україні. Формальна логіка дозволяє зробити умовивід, що життя і здоров'я забезпечуються в безпековому середовищі. Тому прагнення до безпеки є закономірним. В.М. Вовк визначив, що питання права на безпеку людства та окремої людини мають вагоме світоглядне, правове, ідеологічне значення [4, с. 29]. Переорієнтація вектору безпеки держави, нації, що, доречі, було реалізовано в Законі України «Про національну безпеку України» [5] в концепті «human security» в напрямку його антропологізації стала візитівкою соціальних наук ХХ століття. Нажаль, ідея «state security», що було доведено вторгненням РФ до України, не є забезпеченою на наднаціональному (міжнародному) рівні внаслідок вад міжнародного права, реалізованих в статутних документах ООН. Звичайно, не слід протиставляти безпеку держави та безпеку людини. Вони перебувають в діалектичному зв'язку та взаємодії. Безпека людини починає перебувати в центрі уваги, при тому, що безпека держави вже розглядається як засіб її забезпечення, особливо у випадку збройної агресії РФ проти України. В.М. Вовк також визнав право на безпеку де-факто, яке набуло статусу фундаментального та універсального права людини без нормативного визнання. За його визначенням право на безпеку є інтегральним поняттям, а право на безпечне довкілля та інші лише конкретизують його, що дозволяє зробити висновок про їх співвідношення як загального і окремого [4, с. 30]. Такий підхід був підтриманий Р.Б. Шишкою та Г.В. Самойленко, які назвали право на безпеку «парасольковим правом» [6, с. 232].

Загалом, порушення права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля може бути як пов'язане з негативними наслідками (шкодою), так і полягати у так званому формальному складі, коли створюються умови загрози зазначеним цінностям. Так, приміром, людина не зазнала явно негативного впливу на життя та здоров'я (не померла, не відчула явних симптомів порушення стану здоров'я), але мали місце загрози через порушення стану безпеки. В.В. Корольова зробила висновок, що зміст суб'єктивного права людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля варто розглядати з урахуванням критеріїв безпечного стану довкілля, якими є система екологічних, санітарно-протиепідемічних та інших норм, правил та заборон [7, с. 37]. Такий висновок є закономірним з погляду на підхід, закріплений в екологічному законодавстві, за яким юридична відповідальність настає у випадку порушення заборон чи обмежень, наприклад, перевищення максимально допустимих норм викидів чи концентрацій шкідливих речовин чи сполук, а кримінальна відповідальність за екологічні злочини взагалі настає за матеріальні склади (значну шкоду). Дії, які потенційно могли спричинити значну шкоду не є кримінально каранними за українським законодавством, з чого слідує закономірний висновок щодо відсутності відповідальності за створення небезпек та ризиків завдання шкоди чи порушення суб'єктивного права. За аналогією така ж ситуація і з порушенням права людини на безпечне для життя і здоров'я людини довкілля. Стаття 50 Конституції України закріпила норму прямої дії, згідно якої кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Закономірно, що особи, яким було завдано шкоди мають право на її відшкодування, тобто вимагати від суб'єкта, винного у завданні шкоди її відшкодувати в повному розмірі. Виникає закономірне питання: чи можна вважати порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля створення небезпеки з боку ЗС РФ внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС по відношенню до мешканців населених пунктів, які проживали вниз по р. Дніпро, проте, не зазнали матеріальної шкоди? Складується парадоксальна ситуація, згідно якої на державу Україна в особі її органів у зв'язку з цим покладається обов'язок вжиття заходів, спрямованих на захист життя осіб, які знаходяться під її юрисдикцією. Такий обов'язок було визначено в справі Онер'їлдіз проти Туреччини від 18.06.2002 р., яка розглядалася ЄСПЛ.

К.В. Денисенко обґрунтовує порушення РФ Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище,



Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) засміченням земель, забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря, об'єктів природно-заповідного фонду, знищення тваринного та рослинного світу, що призводить до порушення положень [9, с. 323]. В Україні для визначення завданої шкоди було розроблено «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 [10], а на його підставі Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України було затверджено відповідні методики.

Закономірно, що наслідки збройної агресії РФ проти України (зокрема, вибухи, викиди згоряння вибухових та інших речовин, забруднення ними атмосферного повітря, вод, земель та ін..) негативно впливають не лише на фізичний стан здоров'я особи, а й на її психоемоційний стан, що так чи інакше негативно впливає на стан здоров'я людини. Такий підхід закріплено і в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [8], яким визначено здоров'я як стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [7]. На те звертає в своїй роботі увагу і К.В. Денисенко. Автор аналізує негативний вплив на стан навколишнього природного середовища пожежами внаслідок обстрілів, зокрема, підприємств, нафтопереробних заводів та об'єктів хімічної промисловості, пожеж, мінування територій ЗС РФ та ін.. і зазначає, що реальний об'єм шкоди, завданий навколишньому природному середовищу та пов'язані з цим довгострокові масштаби впливу на здоров'я населення можливо оцінити після закінчення війни та деокупації територій [9, с. 326].

Аналіз ч. 4 ст. 293 ЦК України, якою закріплено право на безпечні умови проживання дозволяє зробити висновок щодо пов'язаності його зі здійсненням житлових прав (прав власності та обмежених речових прав). Г.В. Самойленко визначив, що Україною, як соціальною державою було прийняте рішення щодо компенсації шкоди житлу, завданої збройною агресією РФ проти України. Відповідний механізм було закріплено в Порядку подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації [11], Законі України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [12], Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення» [13]. Автором було зроблено висновок, що зазначена компенсація має обмежений характер і не передбачає відшкодування шкоди в повному обсязі, що зумовлено бюджетними можливостями та складнощами звернення з репараціями до РФ [14, с. 210]. В статті автор звертається до положень ст. 1192 ЦК України, якою обґрунтовує механізм компенсації через право регресу (праві особи, яка відшкодувала шкоду за іншу особу, звернутися до останньої з вимогами). Дійсно, такий підхід було закладено в п. 18 ст. 8 Закону України № 2923-ІХ, згідно якого одночасно з наданням грошової компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання, отримувач компенсації має укласти договір про відступлення державі/територіальній громаді права вимоги до РФ щодо відшкодування збитків за знищений об'єкт нерухомого майна, завданих внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України в обсязі отриманої компенсації. Однак, не всіма науковцями підтримано таку позицію. Було обґрунтовано позицію відмови від «компенсації», яка на думку авторів є державною допомогою на користь «викупу прав вимоги до РФ» [15]. Питання є дійсно дискусійним і таким, що потребує подальших наукових досліджень. Напроти, в Постанові КМУ № 626 від 19.06.2023 р. «Деякі питання надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву російською федерацією греблі Каховської гідроелектростанції» вже дійсно закладено ідею «державної



допомоги» [16]. Але ж така допомога одночасно з точки зору ЦК України може розглядатися як часткове відшкодування завданої шкоди іншим суб'єктом, зокрема, РФ, проте, це не слідує безпосередньо з самої Постанови, що ще більше ускладнює вирішення поставленого завдання захисту прав постраждалої особи.

Відтак, вирішення завдання правового захисту прав особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля є доволі складним, як з точки зору визначення підстав, способів та механізму такого захисту. Г.В. Самойленко було висловлено позицію, що підставою для здійснення права на захист є факт порушення суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу особи [6, с. 345]. З цього слідує закономірний висновок, який ґрунтується, доречі, на положеннях ч. 1 ст. 15 ЦК України, що захист порушеного права пов'язаний не з фактом завдання шкоди особі, а з фактом порушення цього права. Такий підхід має бути основоположним у вирішенні питання захисту права особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля. У такому випадку не єдиним елементом доказування має бути факт порушення права особи на безпеку, тобто, того, що дії чи бездіяльність правопорушника створюють чи створили загрозу безпеці життя та здоров'я праволодильця. Визначаючи питання способів захисту порушеного права, доречним вбачається підхід, аргументованим Г.В. Самойленко, що вибір постраждалою особою форми та способу захисту зумовлюється здатністю цього способу досягнути мети захисту, з чим ми погоджуємося [6, с. 352]. Єдиною проблемою залишалось питання правового статусу суб'єкта правопорушника – РФ, яка володіє суверенним імунітетом. В Постанові від 14.04.2022 р. Верховний Суд у Справі № 308/9708/19 роз'яснив, що «після початку війни в Україні з 2014 року суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни» [17]. Закономірно, що з погляду на складності з виконанням судових рішень за такими позовами постраждалі особи не вдаються до судового захисту своїх порушених прав. Аналіз реєстру судових рішень України не виявив справ за позовами до РФ про порушення права особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля, що видається досить дивним, адже національне законодавство та судова практика на основі позиції Верховного Суду України визнають відповідне право особи та механізм його захисту на рівні національних судів України. Міжнародний механізм захисту цього права на рівні діяльності ЄСПЛ, на жаль, обмежено внаслідок виходу РФ з Конвенції 1950 р. Про захист прав людини і основоположних свобод. Проте, ми впевнені, що альтернативний механізм міжнародного захисту, схожий на механізм міжнародних кримінальних трибуналів, який дозволить виконати зазначені рішення, буде сформовано.

**Висновки.** Відсутність вичерпності переліку кола відносин, участь в яких охоплена змістом права на безпечне для життя і здоров'я довкілля дозволяє зробити висновок про доцільність наукового підходу розуміння досліджуваного права як одного із структурних складових права на безпеку, вихід категорії «довкілля» за межі категорії «навколишнього природного середовища», що потребує нормативного закріплення. Обґрунтовано, що підставою для захисту порушеного права є факт його порушення, відтак, на прикладі руйнування греблі Каховської ГЕС внаслідок підриву РФ доведено порушення права осіб, які проживали вниз по р. Дніпро, на безпечне для життя і здоров'я довкілля незалежно від наявності чи відсутності завданої матеріальної шкоди. Наявність матеріальної чи моральної шкоди є підставою для їх відшкодування чи компенсації, що є лише одним із можливих способів захисту порушеного права, закріплених ст. 16 ЦК України.

Нормативно-правові акти, якими врегульовано компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації та надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву РФ греблі Каховської ГЕС мають певні протиріччя, внаслідок чого обґрунтовується наявність права регресу у держави Україна до РФ на основі ст. 1192 ЦК України в частині сплачених компенсацій в першому випадку і необхідність закріплення такого порядку – в другому. Національне



законодавство та судова практика визнають право особи на захист порушених прав, зокрема, права на безпечне для життя і здоров'я довкілля внаслідок збройної агресії РФ проти України та містять механізм його захисту на рівні національних судів України. Наявність суверенного імунітету у РФ та вади міжнародного права, закріплені в статутних документах ООН ускладнюють виконання судових рішень національних судів та притягнення РФ до відповідальності, що визначає потребу в створенні міжнародного механізму правового захисту прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ проти України, подібного до механізму міжнародних кримінальних трибуналів.

**Список використаних джерел:**

1. Конституція України. *Верховна Рада України*. 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України. *Верховна Рада України*. 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Орловська Я.Б. Місце і роль права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля у загальній системі особистих немайнових прав. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. №2(20). С. 1-25.
4. Вовк В.М. Право на безпеку як фундаментальне право людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299650/292179>
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.
6. Самойленко Г.В. Договір перевезення пасажирів : теорія та практика забезпечення прав пасажирів : дис. ...доктора юрид. наук : 12.00.03. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 567 с.
7. Корольова В.В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2022: Legal Bulletin №3. С. 37-41. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/353/294>
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19.
9. Денисенко К.В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 324-327. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299964/292407>
10. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
11. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова КМУ від 26.03.2022 р. № 380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>
12. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Закон України від 23.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
13. Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення»: Постанова КМУ від 21.04.2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>
14. Самойленко Г.В., Косирев Д.С. Захист житлових прав громадян України в умовах збройної агресії РФ проти України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Фран-*





ківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2024. Вип. 17(29). С. 210-214.

15. «Компенсації» чи «репарації»? Про що має бути Закон про відшкодування шкоди, завданої житлу та іншій нерухомості. *Сайт ПроОСББ*. 05.05.2022 р. URL: <https://proosbb.info/node/874>

16. Деякі питання надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підризу російською федерацією греблі Каховської гідроелектростанції: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2023 р. № 626. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2023-%D0%BF#Text>

17. Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104086064>

